

Lietuviškos vasaros šilumą dalija ne po lygiai

Vasara prasidėjo. Šį faktą jau kurį laiką rodo ne tik kalendoriai, bet ir meteorologų duomenys, mat vasara „popieriuje“ ir vasara „į rankas“, pasirodo, yra skirtingi dalykai.

Ramutė ŠULČIENĖ

Per pastarąjį dvidešimtmetį dėl pasaulinio klimato šilimo Lietuvos vasaros sezonas pailgėjo 11 dienų. Pauliaus Peleckio (Fotobanko) nuotr.

„Jei kas paklaustų, kada Lietuvoje prasideda ir baigiasi vasara, dauguma atsakytų, jog vasaros pradžia – birželio 1 d., o pabaiga – rugpjūčio 31 d. Birželis, liepa ir rugpjūtis iš tiesų yra kalendorinės vasaros mėnesiai. Tačiau klimatologai ir meteorologai šiltojo sezono pradžią ir pabaigą vertina kiek kitaip“, – pabrėžia Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos Klimatologijos skyriaus vedėjas dr. Donatas Valiukas. Pasak jo, vasara prasideda tuomet, kai pastovi vidutinė paros oro temperatūra perkopia 15 °C, ir baigiasi tada, kai ši temperatūra nukrinta žemiau minėtos ribos. Taigi meteorologinė vasara Lietuvoje dažniausiai prasideda birželio 4 d., baigiasi rugsėjo 4-ąją, o vidutinė jos trukmė siekia 92 dienas.

„Anksčiausiai – dar gegužės pabaigoje – vasara prasideda pietinėje ir pietrytinėje Lietuvos dalyse, o vėliausiai – Žemaičių aukštumoje (birželio 14–18 d.) ir pajūryje (birželio 12 d.). Vėliausiai vasara pasibaigia pajūryje

(rugsėjo 12–16 d.), o anksčiausiai – Žemaičių aukštumoje ir Rytų Lietuvoje (rugpjūčio 28–rugsėjo 2 d.). Ilgiausiai meteorologinė vasara trunka Kuršių nerijoje ir Pietvakarių Lietuvoje (101–102 dienas), trumpiausiai – Žemaičių aukštumoje, Laukuvos apylinkėse (vos 72 dienas)“, – apžvelgia dr. D. Valiukas.

Maža, bet skirtinga

Lietuva – nedidelė, o vasaroje – nevienodos trukmės. Kas lemia tokius nevienodumus? Kodėl Žemaitija – taip nukriausta, o dalis Suvalkijos gali džiaugtis ilgiausia vasara? Vilniaus universiteto Hidrologijos ir klimatologijos katedros dėstytojas doc. dr. Justas Kažys teigia, kad teritoriniai temperatūros skirtumai Lietuvoje vasarą yra mažesni nei kitais metų laikais, nes juos išlygina aukštai esanti saulė ir jos spindulių energija, šildanti orą ir paklotinį paviršių.

„Didžiausią poveikį aukštesnei oro temperatūrai turi geografinė platumą (kuo labiau į

pietus, tuo šilčiau) ir atstumas nuo didelių vandens telkinių – vandenynų ir jūrų (kuo arčiau jų, tuo vėsiau). Tai pagrindinės priežastys, lemiančios, kad Suvalkijoje ir Dzūkijoje vasara trunka ilgiau. Žemesnė vasaros oro temperatūra būdinga Baltijos jūros pakrantei. Labai svarbų vaidmenį vietinėms klimato sąlygoms turi reljefas – aukštis virš jūros ir kt. Aukštumoms būdinga žemesnė vidutinė temperatūra, stipresni vėjai ir didesnis kritulių kiekis. Dėl šios priežasties Žemaičių aukštumoje ir Baltijos aukštumose (rytuose) yra vėsiau“, – aiškina klimatologas.

Įdomu, kad tokioje mažoje šalyje taip skiriasi klimatas. Didžioji dalis Lietuvos priklauso Atlanto kontinentinės miškų srities pietvakariniam posričiui, o štai Baltijos pajūrio klimato rajonas artimesnis Vakarų Europos klimatui ir gali būti priskirtas atširam Pietų Baltijos klimato posričiui. Doc. dr. J. Kažys atkreipia dėmesį, kad tai – tik du skirtingi posričiai, bet tikrai ne skirtingos klimato zonos ar sritys. „Tiesa, kad mūsų šalis – maža, tačiau dėl Baltijos jūros poveikio vakarinė Lietuvos dalis pasižymi skirtingomis klimato savybėmis. Vėsinamasis jūros poveikis vasarą ir šildomasis – žiemą lemia atitinkamai žemesnę ir aukštes-

nę oro temperatūrą ir skirtingą kritulių kiekio pasiskirstymą, palyginti su kita Lietuvos teritorija. Taip pat vakaruose dažniau ir stipriau pučia vėjai“, – skirtumus apžvelgia klimatologas.

Vasara pailgėjo

Remiantis 1991–2020 m. duomenimis, vasaros pradžia mūsų šalyje tapo kur kas ankstyvesnė. Pagal 1981–2010 m. standartinę klimato normą, vasaros pradžia buvo birželio 11 d., o pabaiga – rugpjūčio 31 d. Pagal naująją standartinę klimato normą, vasara Lietuvoje prasideda vidutiniškai 7 dienomis anksčiau, o baigiasi 4 dienomis vėliau. Taigi per pastaruosius 20 metų vasaros sezonas pailgėjo net 11 dienų. Kodėl taip įvyko? Ar turėtume ieškoti sąsajų su klimato kaita?

„Kylanti pasaulinė temperatūra ir dar greičiau didėjanti vidutinių platumų oro temperatūra lėmė, kad vasaros sezonas pailgėjo daugiau nei dešimčia dienų. Šiaurinės platumos darosi vis šiltesnės, įgauna piečiau esančių platumų, kur vasaros sezonas yra ilgesnis, savybių. Dabartinėmis mokslo žiniomis, toks staigus, per kelis dešimtmečius įvykęs, temperatūros augimas gali būti paaiškintas tik žmonių ūkinės veiklos sukelta klimato kaita“, – neabejoja doc. dr. J. Kažys.

Orų kaita išliks

Stebint ne mokslininko žvilgsniu, atrodo, kad Lietuvoje vasaromis daugėja itin karštų periodų, ne vienas gyventojas įsirengė oro kondicionierių ar apie tai galvoja. O gal taip buvo ir anksčiau, tik nebepamename? „Ne, anksčiau tikrai galėjome apsieiti be kondicionierių, – tvirtina klimatologas. – Tokių ilgai trunkančių karštų ir karščio bangų mūsų šalyje būdavo itin retai. Jos užklupdavo tik kas keletą metų. Dabar kiekvienais metais būna ne viena diena, kai oro temperatūra viršija daugiau kaip 30 °C dieną, o naktimis neatvėsta iki mažiau nei 20 °C. Tai – tropinės naktys. Visgi tikėtis, kad visi trys vasaros, o gal net ir daugiau mėnesių bus vienodai šilti ir sausi kaip, pavyzdžiui, Viduržemio jūros regione neverta. Esame vidutinių platumų šalis, kuriai būdinga ne pati aukščiausia temperatūra ir kurią netgi vasarą aplanko vėsesnės oro masės

Lietuviškos vasaros rekordai

Žvelgiant į meteorologinės vasaros trukmės rekordus nuo 1961 m., matyti, kad metų kontrastai – labai dideli. Ilgiausia vasara galima laikyti 2018 m. vasarą. Tuomet ji prasidėjo dar gegužės pradžioje ir baigėsi rugsėjo pabaigoje, t. y. truko 137 dienas. Tačiau buvo metų, kai meteorologinės vasaros beveik iš viso nebuvo. Pavyzdžiui, 1962 m. vasara tetruko 7, 1984 m. – 39 dienas.

iš šiaurės, taip pat mums Šiaurės Atlante susiformavę ciklonai neša darganotus orus. Temperatūros ir orų kaita išliks ir ateityje, tačiau vis dažniau orai bus karštesni ir ekstremalesni.“

Pašnekovo manymu, vis rečiau ir rečiau galėsime mėgautis pastoviais ramiais orais, nes atmosfera yra gerokai išbalansuota. Tai sukels dažnus ir ypač stiprius kasdienių orų pokyčius, ilgalaikės nepalankios meteorologinės sąlygos, tokias kaip 2019 m. vasarą prasidėjusi sausra. „Stiprios kaitos ir ilgalaikės sausros kaitaliois su vasaros audromis, lydimomis itin smarkių liūčių su perkūnija, škvalu ir kruša. Jau dabar tai tampa norma, o ateityje tai tik dar labiau išryškės“, – įsitikinęs doc. dr. J. Kažys.

Krituliai vasarą – taip pat reikalingi

Kaip rodo dr. D. Valiuko atlikta analizė, pavojingi meteorologiniai reiškiniai – stichinės sausros – per pastaruosius du dešimtmečius tapo dažnesni ir apima didesnę šalies teritoriją. 1961–2015 m. sausros dažniau buvo registruotos vakarinėje ir pietvakarinėje, rečiau – pietrytinėje ir rytinėje Lietuvos dalyse. Sausringi laikotarpiai – dar dažnesni nei stichinės sausros.

Pasak mokslininko, Lietuvoje pagal išplitimo teritoriją stichinės sausros skirstomos į vietines (lokalias) ir šalies masto. Kai stichinė sausra registruojama vienoje ar keliuose meteorologijos stotyse, ji yra vietinės

reikšmės, o jei apima trečdalį ir daugiau Lietuvos teritorijos, jau gali sukelti šalies masto nelaimę. 1961–2015 m. lokali stichinė sausra buvo registruota vidutiniškai kartą per ketverius metus. Šalies masto stichinė sausra fiksuota maždaug kartą per devynerius metus, o stichinė sausra, apimanti daugiau nei du trečdalius šalies teritorijos, – tik kartą per 27–28 metus. Analizė rodo, jog stichinės sausros antroje analizuojamo laikotarpio pusėje ne tik padažnėjo, bet ir apėmė kur kas didesnę dalį Lietuvos nei anksčiau. Mokslininkas pabrėžia, kad šalies mastu susidaro nemažai skirtumai: Pietryčių Lietuvoje sausros registruojamos tik vieną kartą per 50 ar 25 metus, Kuršių nerijoje – bent kartą per 7–8 metus, o vakarinėje ir pietvakarinėje Lietuvos dalyse – kartą per 10 metų. Stichinių sausrų trukmė 1961–2015 m. Lietuvoje svyravo nuo 31 iki 73 parų. Pati ilgiausia stichinė sausra fiksuota 1992 m. Utenoje – ji truko nuo birželio 11 iki rugpjūčio 22 d., t. y. net 73 paras.

Sausringi laikotarpiai – taip pat pavojingi meteorologiniai reiškiniai. Dr. D. Valiuko analizės duomenys byloja, kad ypač dažniais sausringais laikotarpiais pasižymėjo 1991–2000 m., kai net 9 metus bent vienoje meteorologijos stotyje buvo registruotas sausringas laikotarpis. 1961–2015 m. daugiausia sausringų laikotarpių fiksuota Nidos, Biržų, Dotnuvos meteorologijos stotyse, mažiausia – Lazdijų, Vil-

LIETAUS TIKIMYBĖ LIETUVOJE GEGUŽĘ–RUGSĖJĮ

Didžiausia tikimybė	Mažiausia tikimybė
Gegužės 16 d.	Gegužės 5 d.
Gegužės 19 d.	Gegužės 6 d.
Birželio 17 d.	Gegužės 8 d.
Birželio 22 d.	Birželio 3 d.
Birželio 23 d.	Birželio 5 d.
Liepos 14 d.	Birželio 6 d.
Liepos 15 d.	Rugpjūčio 6 d.
Liepos 23 d.	Rugsėjo 14 d.
Rugpjūčio 1 d.	Rugsėjo 18 d.
Rugpjūčio 13 d.	Rugsėjo 24 d.
Rugpjūčio 14 d.	Rugsėjo 25 d.
Rugpjūčio 29 d.	Rugsėjo 26 d.

Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos 1991–2020 m. duomenys

niaus ir Laukuvos.

Kada atostogauti?

Paprašytas apžvelgti, kokios apskritai yra tos mūsų lietuviškos vasaros, doc. dr. J. Kažys pabrėžia, kad didelių skirtumų tarp atskirų mėnesių sunku rasti. Pasak pašnekovo, didesni oro temperatūros ir kritulių skirtumai paprastai susidaro skirtingais metais nei tų pačių metų vasaros mėnesiais. „Vienais metais gali būti šiltesnė vasaros pradžia, kitais – vidurys, dar kitais – pabaiga. Visgi tam tikrų dėsningumų galima išvysti. Lietuvoje liepos mėnuo yra laikomas šilčiausiu, tik pajūryje šilčiausias – rugpjūtis. Dabar vis dažniau rugpjūtis tampa šilčiausiu vasaros mėnesiu. Daugiausia lyja tai liepą, tai rugpjūtį, o birželio mėnesį tikėtini giedriai orai ir mažiau kritulių. Vasaros pradžioje pievose dažniau iškrinta gausesnė rasa, o rugpjūtį, kai naktys tampa vėsesnės, dažnesni, nors ir neintensyvūs, būna rūkai“, – dėsto klimatologas.

Tiems, kam rūpi palankiausios dienos atostogauti, statistikos duomenis pateikia Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos Klimatologijos skyriaus vyr. klimatologė Viktorija Mačiulytė. Tiesa, pasak pašnekovės, tai, ką laikome tinkamais orais, labai priklauso tiek nuo žmogaus jautrumo orams, tiek nuo veiklos, tiek nuo prieš tai buvusių orų.

Pavyzdžiui, aktyviai dirbantiesiems lauke palankiausi orai gali būti debesuoti ir nekaršti, atostogaujantiems pajūryje prioritetas – karšti ir giedri orai, o keliaujantiems ar aktyviai poilsiaujantiems žmonėms galbūt patiktų nekaršti, bet saulėti orai. „Ieškodami geriausio laiko atostogoms Lietuvoje, vertinome 18 meteorologijos stočių daugiamėčius duomenis pagal du kriterijus: dienas be kritulių (ne daugiau 0,1 mm per parą) ir šiltas dienas (vidutinė paros temperatūra – 15 °C ir daugiau) gegužės–rugsėjo mėnesiais. Mūsų šalyje vidutiniškai birželio 6 d. oro temperatūra perkopia 15 °C ribą ir tokia išlieka iki rugsėjo 5 d. Taigi tris mėnesius turime palankias termines sąlygas poilsiuoti. Šilčiausias laikas – nuo liepos 25 iki rugpjūčio 15 d. Tada vidutinė oro temperatūra viršija 19 °C“, – apžvelgia V. Mačiulytė.

Apdovanoti saule būsime dažniau

Daugiausia šiltų dienų (kai vidutinė oro temperatūra siekia 15 °C ir daugiau) gegužę–rugsėį būna Nidoje (83), Klaipėdoje (72), Kybartuose (69), Varėnoje (68) ir Kaune (67), o mažiausiai – Laukuvoje (46), Telšiuose (56) ir Raseiniuose (57). „Visgi tenka pripažinti, kad palankiausiomis temperatūros sąlygomis pasižymintis laikotarpis neapsieina be kritulių. Didesnis nelietingų dienų skaičius fiksuojamas gegužės, birželio ir rugpjūčio pradžioje bei antroje rugsėjo pusėje. Daugiausia dienų be lietaus per sezoną būna Šilutėje (56), Nidoje (54) ir Klaipėdoje (51), o mažiausiai – Raseiniuose (26) ir Utenoje (33)“, – vardija V. Mačiulytė.

Klimatologė atkreipia dėmesį, kad ši apžvalga nėra prognozė – tik statistinė pastarųjų 30 metų orų analizė. Kiekvienos vasaros orai, V. Mačiulytės teigimu, priklauso nuo tų metų ypatumų. Dažniausiai šilti ir be lietaus orai Lietuvoje tvyro vyraujant antikloninei cirkuliacijai, o nepalankiausia atostogauti – aktyvios cikloninės cirkuliacijos metu. Kiekvienais metais tiek šiltų dienų, tiek dienų be lietaus skaičius gali labai skirtis. Dėl klimato kaitos labiausiai augantis rodiklis iš šių dviejų – šiltų dienų skaičius. Tikėtina, kad ateityje panašios tendencijos išliks.

METEOROLOGINĖS VASAROS TRUKMĖ (1991–2020 SKN)

